

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

МАР'ЯНА

(ЛІБРЕТТО)

ГЕРОЇЧНА ОПЕРА НА IV АКТИ

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ
ЛОНДОН

1955

Відбитка з журналу «Визвольний Шлях»

Друкарня Української Видавничої Співки в Лондоні

Printed by Ukrainian Publishers Ltd.,
237, Liverpool Rd., London, N. 1., Tel. NORTH 1828

І-ший акт

Місто в Україні. Початок советсько-німецької війни.

На подвір'ї відбувається суперечка між українською дівчиною Мар'яною і її двома братами: Григорієм і старшим Мироном. Війна відкрила людські душі. Григорій — український патріот, ворог московсько-советського окупанта України, і того, що надходить — німецько-фашистського. Мирон — лаштується іти в червоні партизани, він — вірний СРСР, засліплена людина. Мар'яна намагається їх помирити, щоб урятувати єдність родини; для неї родина, сім'я — це той камінь, на якому усе спирається.

Відразу після увертюри — арія Демона. Він обіцяє зробити із життя пекло. Цей Демон не є, так би мовити, «клясичним» Демоном, який втілює у собі все лихе, але є носієм горя для якоїсь групи чи частини людей. Він — носій нещастя для всіх, для всього людства; той, хто служить нині на користь одним, щоб завтра служити на користь їх ворогам; той, хто сплутує карти і справді робить пекло з життя.

Розпалені суперечкою, брати витягають один проти одного довго приховувані пістолі. Мар'яна стає між ними. Суперечка гасне. Мар'яна з Григорієм ідуть у місто, звідки чути наростаючу канонаду — підходить німецький фронт. На воротах Демон, в образі відданої Україні людини, стискає Григорієві руку, неначе в подяку за висловлені ним під час суперечки віру у свій народ.

Та тільки брат із сестрою пішли, як Демон підводить під ворота «Священика» — советського шпигуна. Він ще в цивільному одязі. З-за воріт Демон кидає червону квітку Миронові. Той обертається — і бачить перед собою давно знайомого комуніста-москаля. Він радий зустрічі; довідується, що «Священик» присланий сюди для розвідки проти ймовірних українських національних повстанців і проти німецьких військ.

«Священик» передягається у священичу одіж, і коли з міста повертаються Мар'яна та Григорій — тоді Мирон вдає, що «Священика» не знає і йде в будинок. «Священик» прохає Григорія переховати його, доки відступлять совети. Григорій підводить його до будівлі, куди по драбині вилізати «Священик».

Знову вибухає сварка між братами, і Мар'яна даремно намагається їх помирити, бо це боротьба ідей. Брати розходяться. Мар'яна подає «Священику» у його сховок молоко і хліб.

Демон злорадно насміхається з героїв цієї сцени.

Канонада наростає.

II-гий акт

Фронт перейшов. Місто ще де-не-де горить. Ворота подвір'я Мар'яни розбиті набоєм. Видко на вулиці Демона, який помахом руки вітає німецьких солдат, що наближаються. Він сміється з нових завойовників і співає, що це лише він, Демон — справжній володар землі.

Німецький офіцер наказує своїм воякам влаштовуватися на спочинок. Всі розійшлися.

Сумно й тривожно півголосно співає у вікні Мар'яна. Підофіцер італійської частини, Джузеппе, імпровізує на скрипці, згадуючи свою Італію. Він помічає Мар'яну і її сльози. Зав'язується розмова, в якій Джузеппе признається, що він тут — не зі своєї волі. Мар'яна виходить на ганок і оповідає підофіцерові Джузеппе про те, як її Україну постійно хтось намагається «визволити». Зацікавлений і самотній, Джузеппе прохає в української дівчини згоди на зустріч.

У вікні непомітно з'явилися Григорій і «Священик». Демон викликає знаками «Священика» і йде з ним геть.

Ось з'являється Демон у супроводі кількох німецьких солдат, показує рукою на будинок Мар'яни. Вони оточують будинок. Григорій відстрілюється. Зімлілу Мар'яну підхоплює на руки Джузеппе.

Темніє

III-тій акт

Дія спочатку відбувається перед опущеною заслоною. Демон показує підофіцерові Джузеппе, де можна побачити Мар'яну. Так «випадково» вони зустрічаються. Джузеппе повідомляє її, що має вести на розстріл українських національних повстанців і між ними — її брата Григорія. Обое домовляються зустрітися вночі в офіцерському клубі — Мар'яна має плян рятунку для брата.

Заслона відчиняється: офіцерський клуб-палац і поруч — ріг в'язниці.

З'являється гарно вдягнена Мар'яна, танцює з офіцерами. Джузеппе від часу до часу показується у дверях — він чекає умовленого знаку Мар'яни. А вона вже кружляє із начальником в'язниці, від якого довідується, що Григорія уже розстріляно і що вранці ще будуть розстріли українських повстанців. Пізня ніч. Всі розходяться. Тільки Мар'яна кружляє із сп'янілим і зачарованим начальником в'язниці у залі — без музики.

Лунає пісня в'язнів. Варта заарештовує і забирає у в'язницю «Священика», якого сюди підвів Демон. Тим часом Джузеппе і Мар'яна затикають рота начальникові в'язниці, зв'язують і забирають ключі від в'язниці та документи. Джузеппе веде у в'язницю Мар'яну, ніби вона заарештована. Нічого не підозріваючи, варта їх пропускає.

Демон бігає в палаці й на вулиці — він марно шукає Мирона — соретського партизана.

Брама в'язниці відчиняється і з неї виходить Мар'яна, передягнена під поліцейя, потім засуджені на страту чотири українські повстанці та «Священик»; вкінці — підофіцер Джузеппе, якому варта віддає честь. «Священик» втікає — ніхто не стріляє йому вслід.

З-за рогу показуються Демон і Мирон. Демон намовляє Мирона стріляти, адже то втікають українські повстанці, які несуть смерть червоній московській імперії. Але Мирон заявляє, що вони також і проти німецького агресора і відмовляється стріляти. Тоді Демон поспішає в палац, розв'язує начальника в'язниці. »На сполох!« — але було вже запізно: засуджені і їх рятівники втекли.

IV-тий акт

Ліс. Здалеку видно місто і шибениці з повішеними.

Український повстанський табір.

Розмова між повстанцями про Мар'яну: на неї падає підозра, що вона співпрацює з німцями. Задумано співає хор.

Вбігає »Священик«, приведений Демоном, який відразу ж і зникає. »Священик« обвинувачує Мар'яну в сприянні розстрілу українських повстанців у в'язниці.

В цей час, в уніформі поліція (так, як вийшла із в'язниці) з'являється Мар'яна. Це викликає злобу і довір'я до слів »Священика«, який називає її зрадницею. Мар'яна намагається боронитися. Але даремні її слова: частина повстанців вимагає кари смерті. Провідника повстанців саме немає. Скористувавшись із замішання, советський шпигун »Священик« стріляє в Мар'яну, а сам іде геть, ніби для молитви насамоті.

Демон, який зі скелі спостерігав цю картину, іде, щоб привести Мирона. Прибувають один-по-одному повстанці, звільнені Джузеппе і Мар'яною із німецької в'язниці. Запізно все вияснює командир повстанців — Мар'яна мертва.

На скелі з'являються Демон, Мирон і »Священик«. Мирон бачить українських повстанців і мертву Мар'яну. Демон показує йому рукою на »Священика«: — Це він стріляв. — І щойно »Священик« хотів стріляти в повстанців — Мирон вибив із його рук зброю і біжить бо українських повстанців із словами, що він — брат Мар'яни, червоний партизан, і хоче загинути поруч сестри. Прощальна арія Джузеппе. Пісня хору про цінну людського життя. Мирон хоче застрілитися, але командир повстанців простягає йому свою зброю, як знак, що Мирона приймають до себе. Мирон відкидає імперський наган. Він продовжуватиме справу Мар'яни і Григорія, справу його родини, його України.

Хор повстанців співає присягу над Мар'яною: битися до остаточної перемоги української людини на українській землі. Над містом встає пожежа. Несучи тіло Мар'яни, повстанці відходять глибше у ліс, щоб приготуватися до наступу.

Демон зі скелі сміється з людей. Але ті люди, які пішли — переможуть. Їхня ідея самостійної держави — свята, велична і всепереможна.

МАР'ЯНА

Героїчна опера на 4-ри акти

(Лібретто)

ДІЮТЬ: МАР'ЯНА
ГРИГОРІЙ українська родина.
МИРОН
ДЖУЗЕППЕ — підфіцер італійської армії.
»СВЯЩЕНИК« — переодягнений советський шпигун.
ОФЦЕР — німецької армії (начальник в'язниці).
КОМАНДИР — український повстанець.
ДЕМОН — мітичне втілення постійного зла.
ПОВСТАНЦІ — українці.
ВОЯКИ — німецької та італійської армій.

ЧАС ДІЇ:

1941-43 роки в Україні. Окупант змінює окупанта.

* * *

УВЕРТЮРА: Неспокій людського роду, шукання гармонійного співжиття, намагання поєднати протирічні елементи; три мелодії пронизують Увертюру: »Пісня в'язнів«, »Повстанська пісня«, і »Пісня Демона«.

I. АКТ

Українське місто. Подвір'я: будинок з невеликим ганком; висока будівля з отвором на дах, куди приставлено драбину; фіртка і ворота на вулицю. За подвір'ям — місто, силует димар'я, ще далі — на овиді — синіє смуга лісу на пагорбі. 1941 рік. Далекий гуркіт артилерійської канонади.

Подвір'я порожнє. Голос ДЕМОНА.

ДЕМОН: Маршируйте, маршируйте!
Тільки я владар Землі!
Всі дороги, всі дороги
Зав'язав — в однім вузлі!
Зліва, справа! Справа, зліва!
І з палаців*), і з в'язниць —

*) Товсті літери заступають літери з наголошуваними знаками.

Я ловитиму ревниво
У свої тенета птиць!
Я — одвічний чорний лицар,
Біль і смерть, зневіра, й зло.
Я зроблю з Землі в'язницю!
Я зроблю з Землі — пекло!..... (Крик)

Двоє братів: старший Мирон і молодший Григорій, сходять з ганку, за ними з будинку поспішно виходить їх сестра Мар'яна. Суперечка між братами. Падає червона імперія. Надходить німецький агресор.

МАР'ЯНА: Брати! Облиште суперечку.
Вона нічого вам не дасть,
Крім ненависти.
Йде фронт — і падає держава.
Подумайте, як врятувать родину,
Бо без родини —
І держава не воскресне.

МИРОН:	Геть ці сльози!	МАР'ЯНА:	Облиште,
	Геть прокльони!		Облиште,
	Красний стяг —		Облиште
	Моя ікона!		Суперечку!
	Що цей дім		Нічого,
	І що родина! —		Нічого,
	Красний стяг —		Нічого
	Моя країна!		Вам не дасть!

МАР'ЯНА: Родина!

МИРОН: Союз!

ГРИГОРІЙ: Родина і країна —
Слова ці
У серці
Ясніші всяких зір!

МАР'ЯНА: Я ж вас обох люблю...

МИРОН: Як? Зрадника?!

МАР'ЯНА: Повір,
Не зрадник він;
З такими, як Григорій — на коліна
Не стане Україна!

ГРИГОРІЙ: Я не коривсь Москві —
І новим зайдам не скорюсь!

МАР'ЯНА: Але родинному закону дружби —
Ти не можеш...

МИРОН (перериває):

Гей, коли так, — то я відкриту гру
Розпочинаю!

ГРИГОРІЙ: Починай!...

(Брати вихоплюють пістолі. Мар'яна кидається між них)

МАР'ЯНА: О, Боже!..

(павза)

Проклятими будьте знамена й вожді всіх країн,
Коли ваші руки
На груди братерські наводять пістолі!
Проклін! Люту смерть і нащадків проклін
Ви нам несете замість волі!

Вже чути гармати. Їх гуркіт заглушує все:
І голос сердець, і любови, і слово сестрини.
Брати, схаменіться!
Цей гуркіт гарматний несе...

МИРОН: Погибель агресору! МАР'ЯНА: Смерть для людини,

ГРИГОРІЙ: Воскресіння народу! **МАР'ЯНА:** Смерть для людини!

ГРИГОРІЙ: Ще день — Україна повстане
І скине московські кайдани,
Проснеться нарід наш,
Позбувшись ярма!

МИРОН: Зрадник!
Зрадник!

МАР'ЯНА: Та ж ворог надходить!

ГРИГОРІЙ: Мар'яно, дарма: —
Йому ми сьогодні готуєм зарання
Могутнє народнє повстання!

МАР'ЯНА (до Григорія):

Ходім, лишім його самого.
Мироне, глянь на ці пороги:
Тут прадід твій ходив,
Батьки твої були,
Тут наш єдиний рід
Зламати не могли
Ніякі сили.

МИРОН: Так! Його і не зламають зроду,
Бо я з Москвою йду!

ГРИГОРІЙ: З ярмом твого народу!

(Мар'яна й Григорій виходять у місто. Канонада голоснішає)

2.

МИРОН (вслухаючися в гуркіт бою):

Надходить фронт. Ні, їх надходить два:
Один з чужини, другий — із нутра;
Та я не відступаю! Я не боюся їх —
Червоні лави переможуть усіх!

(До ніг Мирона падає червона стрічка. Її кинув, незауважений Мироном, Демон з вулиці)

А це ж чие благословення?

3.

Демон підвів »Священника« до фіртки і зникає. Входить у подвір'я »Священик«. Він ще в цивільному одязі.

»СВЯЩЕНИК«: Це я тебе благословив. МИРОН: Я рад тобі безмірно!
Як добре, що ти тут!
Хвалю, Мироне. Йдеш
Ти по дорозі вірних...
А я сьогодні починаю дію:
Мені наказано з червоної столиці —
В кубло Григоріїв, в їх серце увійти,
Щоб знать дороги зрадників Союзу.

МИРОН: Сьогодні — останній день волі.
Відходять, відходять червоні частини.
Товаришу! Знай, що Москва — наша мати —
Ще світ увесь буде в руках своїх мати!
Для неї я вмію
Піти і на страту! »СВЯЩЕНИК«: Покінчить із братом...

»СВЯЩЕНИК«: Григорій ще вірить у Бога?

(Вдягає на себе одягу священника поверх цивільної)

Так буде найкраще. До нього
Я в душу зумію пройти.

МИРОН: Прекрасно... І де навчився так ти
Змінятись?

»СВЯЩЕНИК«: Мироне, уміє синів навчати
Імперія-мати.

4.

Скрипнула фіртка. Це прийшли з міста Мар'яна і Григорій. Мирон вдає,
що не знає »Священника«.

МИРОН: Тут — зайда. Мені він огидний!
Ти — з ним говори!..

(І Мирон іде в будинок)

5.

МАР'ЯНА: Сідайте ви, бідний...

»СВЯЩЕНИК«: О, лагідне серце сестри...

ГРИГОРІЙ: Ви, отче, з дороги?

МАР'ЯНА: Сідайте ви, бідний... »СВЯЩЕНИК«: О, лагідне серце сестри...

»СВЯЩЕНИК«: (сів і рвучко схопився):

Я вже не боюся

Ні зради, ні муки! —

Я хочу лишитися тут.

Нехай відступають

Безумні червоні солдати!

Хай тягнуть з собою кайдани,

Що ними...

ГРИГОРІЙ: Кували і нас!

»СВЯЩЕНИК«: Мій сину, Господь милостивий.

Я довго скривався від влади.

Аж ось уже думав: нема...

МАР'ЯНА: О ні, обережно, тут ще солдатня!

»СВЯЩЕНИК«: Мій сину, Господь милостивий.

Сховай мене тут, я чекатиму дня.

МАР'ЯНА: Але обережно, тут ще солдатня! »С.«*): Сховайте, сховайте.

»СВЯЩЕНИК«: Сховайте, сховайте... МАР'ЯНА: Тут ще солдатня.

Мирон показує місце сховку — на дасі, куди по драбині і забирається
»Священик«. Зникає.

6.

Входить Мирон, вдаючи, що не знає, де »Священик«.

МИРОН: Де він?..

ГРИГОРІЙ: Не знаю.

МИРОН: Товариш твій...

МАР'ЯНА: Мироне, не треба!

Я все ще не вірю, я вірить боюсь...

ГРИГОРІЙ: Мар'яно, отут проти неба —

За волю народну, я битись клянусь!

Це бій і за єдність родини.

*) »С.« — »Священик«.

МИРОН: Тебе б у Сибір хоч тепер!

ГРИГОРІЙ: Не вислати всю Україну! —
На це замалий СССР!

МАР'ЯНА (ставши між братами):

Ось він — володар наших дум,
Древній дім — гніздо родинне!
Бачив він не одну війну,
Не одно знищення країни.

Зеленіє на поруччях мідь,
Двері ці — єдині для родини.
Дім стоїть — і наш нарід стоїть!
Згине дім — і наш нарід загине!

О, якби ви говорить могли,
Дорогі нестоптані пороги!
Віра в дім — це корінь у землі,
Віра в свій нарід і віра в Бога!

ГРИГОРІЙ і МАР'ЯНА:

О, якби ви говорить могли,
Дорогі нестоптані пороги!
Віра в дім — це корінь землі,
Віра в свій нарід і віра в Бога!

МИРОН:

О, якби ви говорить могли
Дорогі оновлені пороги!
Віра в дім советської землі —
Віра у советську перемогу!

І не зважаючи на благання Мар'яни, брати розходяться в різні боки:
Григорій — у дім, Мирон — у місто. Канонада.

7.

Мар'яна виносить їжу для «Священика». «Священик» злазить униз, до неї.

МАР'ЯНА: Отче, прийміть і вибачте,
Тяжкі тепер світи...

»СВЯЩЕНИК«: Бог вибачить — я дякую...

МАР'ЯНА: Не знаю,
Яка ж я радісна,
Що можу вам допомогти!

»СВЯЩЕНИК«: Благословляю.

(Мар'яна іде в будинок. «Священик» по драбині на дах. За ним поспішає Демон. Він стискає руку «Священикові» і співає під оглушливі вибухи гармат)

ДЕМОН: Благословляю!
Не лише на життя,
Але й на смерть тепер благословляють!

Заслона
Кінець 1-го АКТУ.

II. АКТ

Фронт перейшов. Дія відбувається, як і в 1-шій акті — на подвір'ї. Його трохи зруйновано набоями. В далечині — місто, і на нім теж сліди недавнього бою. Здалека чути військову оркестру, — це надходять німецькі та італійські війська. Вечоріє.

1.

(На вулиці, яку добре видно, бо огорожу зруйновано, — стоїть Демон і витягнутою вперед рукою показує дорогу військам, що надходять).

ДЕМОН:

Маршируйте!

Я господар цієї землі!

Я — таємний господар, вітаю вас!

Не одна тут ще куля

Цілуватиме серце —

Байдуже, чиє.

Доки полум'я буде

Танцювати в будинках, —

Я господар цієї землі!

Вітаю вас! Маршируйте!

(Радісно потираючи руки, Демон зникає. Військова оркестра гремить аж надто голосно. Чути тупіт військових чобіт)

2.

ХОР ВОЯКІВ:

Вперед! Вперед! Вперед!

Вперед! Вперед! Вперед!

Вперед! Вперед! Вперед! —

Для нас один закон! Ей-ля!

Вперед! Вперед! Вперед!

Вперед! Вперед! Вперед!

Вперед! Вперед! Вперед! —

Для нас — уся земля! Ей-ля!

3.

(Військовий відділ вмаршовує. Частина завертає на подвір'я Мар'яни)

ОФІЦЕР:

Увага! Стій!

Вітаю вас, солдати!

Тяжкий був бій —

Та край — багатий!

Спочинь!

ГОЛОС далі:

Спочинь!

ГОЛОС далі:

Спочинь!

ГОЛОС далі:

Спочинь!

ХОР ВОЯКІВ: Та край — багатий!
ОФІЦЕР: Квартири — тут!
Усі відразу ж спати!
На тім мосту —
Поставити гармати!
Горніст, — на сон!

ГОЛОС далі: На сон!
ГОЛОС далі: На сон!
ГОЛОС далі: На сон!
ХОР ВОЯКІВ: А край — багатий!..

(Чути горніста, що грає сигнал до сну. Вояки розходяться. Підфіцер Джузеппе лаштується спати в дворищі)

4.

(А в цей час Мар'яна, яка не бачить Джузеппе, тихо співає у вікні)

МАР'ЯНА: Земля натовлена. Вона, неначе мати
Вколисує дітей: ідїть, ідїть до сну.
Але сама вона іще не піде спати,
Ще думу передума не одну.
На очі сон не йде. Зростаюча тривога,
Як хмара бур'яна, в моїй душі кипить:
Я ж не зробила ще для матері нічого,
А мати все не спить, а мати все не спить...

(Павза. Пізній вечір. Тиша. Місяць. Здалеку долетїла і погасла пісня
»Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю«... Не спиться Джузеппе. Він
витає скрипку і починає тихо імпровізувати; співає)

ДЖУЗЕППЕ: Сплять усі. Тільки я не можу заснути.
Грай, подруго моя, грай до тихого сну.
Може я зумію забути
Незабутню мою, золоту сторону.
Так далеко заніс мене вітер жорстокий.
І ще далі несе, і не знаю — чому?
Як далеко Італія — рідна затока,
Що її — не бажаючи — кинув саму.

(Помічає у вікні Мар'яну)

Не дивись так з вікна, не дивись мені в душу;
Темна ніч, чорна ніч, і вогню не знайти.
Не дивись так, прегарна, — я відходити мушу,
І самотнім лишуся, і залишишся ти.

МАР'ЯНА: Даруйте,
Я скрипку безуму люблю...

ДЖУЗЕППЕ (припиняє гру, отямлюється):

Як легко тут імпровізується!.. Пробачте...
Ви плачете?

МАР'ЯНА: Так, плачу я.

ДЖУЗЕППЕ: Не плачте...

МАР'ЯНА: У наші дні — і плакати не сміють.

ДЖУЗЕППЕ: Як звати вас? Чи можу підійти я?

МАР'ЯНА: Чому ж бо ні? Лиш я собі не вірю...
Ви так по-людськи...

ДЖУЗЕППЕ: Не звикли?

МАР'ЯНА: Звикла зустрічати звірів...
Моїх батьків — давно в Сибір заслали...

ДЖУЗЕППЕ: Але ми знищимо Сибір!

МАР'ЯНА: Дарма!..
А хто ви, хто?

ДЖУЗЕППЕ: Я можу крадькома
Розповісти.

Чужинець я в цім війську.
Мене взяли до нього примусово
З далеких берегів над морем.
Я — композитор.
Ні! — тепер лише вояк!
Я все боюсь, що хоч не маю рани
На тілі, — та в душі вже є смертельна.

(У вікні будинку видно на мить Григорія і »Священника«. Непомітно для інших Демон із вулиці викликає помахом руки »Священника«. Він виходить і зникає)

5.

МАР'ЯНА: Ви тільки боїтесь — а я її вже маю.
Мої брати осмілились пістолі навести
Один на одного!

ДЖУЗЕППЕ: Стрілялись?

МАР'ЯНА: Ні,
Дарма, що не стрілялись,
Та кулі їх пістолів — у мені...
Вони хотіли розстрілять родину,
Бо в ній думки Московщини зіткнулись
Із думами невільного народу,
Що устає за волю.

(Мар'яна виходить на ганок, згодом підходить ближче до Джузеппе)

ДЖУЗЕППЕ: Славний герць!
А ви ж із ким?

МАР'ЯНА (насторожившись):
Я?.. — з вами...
Ось говорю звичайними словами
І аж соромлюсь...

ДЖУЗЕППЕ: Чому?

МАР'ЯНА: Ви — композитор, з іншої країни...

ДЖУЗЕППЕ: Але ж і в тій країні б'ється серце,
Таке ж живе, як хвилі моря,
Що огортає наші береги.
І радий я, що серед моря горя,
Що залило весь світ, — зустрів таку людину,
Якої не чекав —

МАР'ЯНА: Зустріти в цій країні?

(і Мар'яна співає піднесено-урочисто)

Є в України серце живе.
Воно затоптане у землю, в порох. —
І все ж — живе! У муках — а живе,
З землі, як зерно, пробиваючися вгору.
Це серце знає ширість і сміх,
Вогонь не страчений і урочистість храму... —
О, як давно уже немає їх
В серцях, що б'ють як молоти, над нами!

6.

(Під час її пісні, на вулиці появляється Демон і «Священик». Однією рукою Демон веде «Священика», а другою — подає знаки воякам, чого «Священик» не бачить).

ДЖУЗЕППЕ: Дозвольте вечорами
Навідувати вас.
Я хочу до нестями
Забутись хоч на час;
Забути, що вояк — лише ненавидіти мусить.
А де ж любов? Адже вона зі мною
Хмариною мандрує весняною...

7.

(Демон вказав воякам агресора на будинок. Вони зненацька оточують будинок. Лунають постріли, — це відстрілюється Григорій. Один вояк затримав «Священика»).

МАР'ЯНА: Боже!.. Григорій!..

(Джузеппе підхоплює на руки зомлілу Мар'яну).

Рвучко падає заслونا. Кінець 2-го АКТУ.

III. АКТ

Дія розпочинається перед опущеною заслоною. Пізній вечір.

1.

(Демон стоїть посередині й обома руками з двох сторін викликає Мар'яну та Джузеппе. Вони надходять).

ДЕМОН: Я вам допоможу, бо знаю,
Що ви шукаєте.
Ви шукаєте свою любов!
Там вона, там вона, там вона!... (показує рукою в землю).

Ви ще не знаєте,
Що від любови до смерти — так близько!..

(Демон зникає)

2.

(Входять з протилежних боків Мар'яна і Джузеппе)

МАР'ЯНА: Ви тут?

Ви тут!

ДЖУЗЕППЕ: Я вас шукав.

Ні, краще не шукайте.

Ця армія несе

Такі ж тяжкі кайдани,

Як армія імперська!

Тихо, нас почують,

Тут цілу ніч на вулиці вартують.

Себе не ставте, офіцере, напоказ.

Не я,

Не я, не я несу.

Мар'яно,

Мар'яно!

ДЖУЗЕППЕ:

Мар'яно, глянь:

Одержав я наказ

П'ятьох повстанців завтра розстріляти! —

У списку є і ймення брата...

МАР'ЯНА: Григорія?!

ДЖУЗЕППЕ: Григорія, Мар'яно.

Що діяти? Покличте партизанів.

Вони заб'ють його хутчіше вас! Я не забив нікого ще,

Імперія такому

Не дарує.

Хоча образ

У цім мундирі

І таких вартую.

(павза)

ДЖУЗЕППЕ:

Що ж вирішить? Я йтиму в охороні,

Але ж не сам! Ні, я зірву погони —

Нехай мене карають! Я не можу...

МАР'ЯНА: Обов'язок вояцький!

Ви підете,

Ви підете!

Ви підете,

Бо розстріляють вас, —

Двох дорогих...

ДЖУЗЕППЕ: Ні, не піду.

Ні, не піду!

Я не піду!

ДЖУЗЕППЕ:

Так. Я піду —
Але скоріше у повстанці,
Аніж комусь, як сонце сходить вранці,
Як до життя підводяться поля,
Як перші стебла підійма земля —
Я матиму комусь життя забрати.

МАР'ЯНА:

Іди, мій друже.
Цей шлях тернистий і святий.
Іди, мій друже,
Ще буде вільною уся земля,
Ще буде вільною уся земля
І прийде час кохати.

МАР'ЯНА:

Що вами водить:
Доля брата?
Любов до дівчини,
А чи людська душа?

ДЖУЗЕППЕ:

Ви вже сказали,
Все сказали...
Та що робити?
Поспішай, Мар'яно,
Поспішай!

МАР'ЯНА (задумано): Як довго себе я сама

Тримала в кімнатній в'язниці...

(рішуче)

Я вирішила!..

І коли вам не лячно

Можливо з кулею узяти вічний шлюб —

Прийдіть уночі в офіцерський клуб, —

Я буду там!..

(Цілує Джузеппе, стискають руки і розходяться)

3.

ПІДІЙМАЄТЬСЯ ЗАСЛОНА

Зліва — палац, офіцерський клуб. Баль. Танцюють і п'ють. Танці чередуються один за другим. Багато п'яних. Починають розходитися. Ледь світає. На правому боці — похмурі мури в'язниці. Вартовий.

4.

З'являється чудово зодягнена Мар'яна, вдаючи із себе веселу, «обіцяючу» дівчину. Всі нею цікавляться. Переходить з рук до рук. Від часу до часу Джузеппе виходить з п'яними і спостерігає за Мар'яною. Вартові перегукуються.

ХОР В'ЯЗНІВ:

В нас забрано сонце. День Божий закрито.

За чорними мурами день наш погас, —

За те, що відважились чесно любити

Вітчизну, вітчизну — для вас.

До стін ми приковані міцно катami.

У мури похмурі вмуровано нас.

Розкуйте, розкуйте, зірвіте кайдани, —

Звільніть наші руки — для вас.

Не страшно знущання, не страшно тиранів.
Та страшно в кайданах умерти в цей час.
Звільніть наші руки, з крицевих кайданів, —
Ми звільним дороги — для вас.

Серця ми підйе́м, як свічі вогненні,
Щоб день для народу повік не погас.
Розкуйте нам руки, ми візьмем знамена, —
Знамена свободи — для вас!

(Пісня в'язнів стихає, — мелодія її, — перед сценою нападу Джузеппе і Мар'яни на п'яного офіцера).

5.

В міжчасі з'являється приведений сюди Демоном »Священик«. Його помічає вартовий біля в'язниці і забирає у в'язничні ворота. Демон завчасно зник.

6.

2. ОФІЦЕР (танцюючи з Мар'яною):
Ви — як сніжинка...

МАР'ЯНА: А ви — як сніг...

2. ОФІЦЕР: Мила дівчинка...

МАР'ЯНА: Крутий поріг...

ХОР ОФІЦЕРІВ: Мила сніжинка,
Мила дівчинка,
Скільки сердець їй
Упало до ніг!

(Мар'яна танцює з 3. офіцером; вона шукає шефа в'язниці).

3. ОФІЦЕР: Хто ви, чудова? —

МАР'ЯНА: Хто ви, чудов? —

3. ОФІЦЕР: Хлопець військовий...

МАР'ЯНА: Панна військов...

ХОР ОФІЦЕРІВ: Мила сніжинка,
Мила дівчинка,
Скільки сердець їй
Упало до ніг!

(Мар'яна танцює з 1. офіцером — це він шеф в'язниці. Багато п'яних — сплять. Інші виходять. Це лише кілька пар у залі).

1. ОФІЦЕР: З ким я, мов птиця?.. —

МАР'ЯНА: З ким я, мов птах?.. —

1. ОФІЦЕР: З шефом в'язниці!

МАР'ЯНА: З панною Ах!

ХОР ОФІЦЕРІВ: Мила сніжинка,
Мила дівчинка,
Скільки сердець їй
Упало до ніг!

МАР'ЯНА (до партнера, жартівливо):
А ви мене не дайте до в'язниці,
До тих бандитів...

1. ОФІЦЕР: Їх уже нема!

МАР'ЯНА: Що? Утікли?

1. ОФІЦЕР: О ні! В моїй правиці
Не то втекти — пручатися дарма!
Їх ватажок, по імені Григорій,
На тому світі робить повстання.
Що з вами, панно?

МАР'ЯНА (мало не зомлівши):
Втомлена... Учора
Я танцювала з вашими до дня...

1. ОФІЦЕР: А решту тих, що ще чекають ранку...

МАР'ЯНА: Облишмо їх. Є танці і вино!

1. ОФІЦЕР: Вина, вина! Музики і коханки!
Нехай вино... нехай живе вино!

(Танцюють у порожній залі. Останні два офіцери виходять, після пантонімної суперечки, висловленої мовою двох труб).

7.

З'являється Джузеппе. Він чекає знаку Мар'яни. Музика змовкає, Мар'яна крутить 1. офіцера в танкові ще якийсь час без музики. Він дуже сп'янів).

МАР'ЯНА: Ходім. Вже всі пішли.
(дає знак Джузеппе)

1. ОФІЦЕР: Ходім...
Моя кімната
В цій палаці. Ходім,
Хутчіше! Я прошу, я жду!..

(Джузеппе і Мар'яна звалюють 1. офіцера, зв'язують, затикають рота.
Збирають в'язку в'язничних ключів і папери).

ДЖУЗЕППЕ: Ось ти й діждався
Заслуженої плати!

(Наче заарештовану, виводить Джузеппе Мар'яну із палацу і підводить до в'язниці).

ДЖУЗЕППЕ:	Варта, струнко!	ВАРТА:	Єсть!
	Злочинку я привів!		Єсть!
	Повстанську шпигунку,		Єсть!
	Вовчицю з лісів!		Єсть!
	Є на розстріл?		

IV. АКТ

Ліс. Табір українських повстанців. Над лісом височить скеля. Далеко — силует міста. Воно — на фоні трьох шибениць з повішеними. Світає, під кінець акту — дніс, гроза.

1.

1. ПОВСТАНЕЦЬ: Командире,
Страшна підозра
Падає на Мар'яну.
Вчора була вона там,
Де наші лиш кулі бувають:
У палаці, в агресора!

(Загальне здивування і пригноблення)

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Попливли тумани, попливли,
Степи та долини залили, залили,
Затопили яри та могили,
Затопили, гей...
Шляхи та дороги, як на дні
Глибокого моря, в тумані, в тумані,
Без водиці лугові криниці,
Без водиці, гей...

ВАРТОВИЙ П.: Хто там?!.

ГОЛОС: Свої!

ВАРТОВИЙ П.: Гасло?

ГОЛОС: Вітер.

2.

Входить Повстанець. Побачивши свого, виходить Командир.

ХОР ПОВСТАНЦІВ (вітаючи свого, підхоплює гасло):

Вітер,
Вітер!
Зривається в світі!
Славний вітер —
Жене тумани!
Сильний вітер —
Зрива кайдани!
Вдарить вліво —
Щоб сонце майоріло!
Вдарить вправо —
Воленці на славу!
Вітер лине —
В нашій Україні!
Вітер,
Вітер!
Зривається в світі!
Вдарить вліво...

ВАРТОВИЙ (спиняючи Хор):

Увага! Стій!

3.

Вбігає »Священик«

»СВЯЩЕНИК«: Сини мої, сини...

1. ПОВСТАНЕЦЬ: Що з вами, отче, сталося?

»СВЯЩЕНИК«: Вони, вони —
Повстанців розстріляли!..
Там, у в'язниці,
Сьогодні рано...
Це все вона —
Мерзенна зрадниця — Мар'яна!
Води... Сини мої, остерігайтесь:
З чужого лука — пущено нашу стрілу.

1. ПОВСТАНЕЦЬ: ЧАСТИНА ХОРУ:

Чи ж це можливо, щоб Мар'яна?..

Мар'яна...

Пішла?

Пішла...

»СВЯЩЕНИК«: Пішла!

4.

З кущів раптово вибігає до повстанців поліцей-окупант — це Мар'яна,
яка ще не встигла переодягтися після в'язниці.

МАР'ЯНА: Прийшла!

»СВЯЩЕНИК«: Ти?!.

2. ПОВСТАНЕЦЬ: В одержі вбивць!

»СВЯЩЕНИК«: Як ти відважилась?..

МАР'ЯНА (нічого не підозріваючи):

Що ви відвагою звете?
Ген у полях одно-в-одно
Зерно встає, зерно росте —
В життя покликане воно.

Під хуртовини дикий крик,
Коли зникають ніч і день,
Іде уперто мандрівник —
Бо він до вогника іде.

Серед мілин і гострих скель,
Що розпороти хочуть борт,
Пливе уперто корабель —
Бо він пливе у рідний порт.

Що ви відвагою звете?
Лишивши дім, я вийшла в світ,
Щоб дім стояв! Нехай мете —
Найважчий бурі — мій привіт!

»СВЯЩЕНИК«: Не закривай очей...

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Повстанцям!

МАР'ЯНА:	»СВЯЩЕНИК«:	2. ПОВСТАНЕЦЬ:
Не розумію...	Не вдавай!	Не закривай!
2. ПОВСТАНЕЦЬ:	1. ПОВСТАНЕЦЬ:	ХОР ПОВСТАНЦІВ:
Як ти відважилась?	Шпигунка!	Мар'яно?
По смерть прийти!		

МАР'ЯНА: Спиніться!
Я вас не розумію.

Сьогодні — лиш тут мій дім,
Сьогодні — я тут жива!
Про волю гуркоче грім,
Про щастя шумить трава.

До волі, — Григоріє-брате, —
Я чую у серці твій клич!
Як радісно тут, як багато
Незнаних — та рідних облич!

А їх ще немає? Джузеппе,
Мій вірний...

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Джузеппе?

1. ПОВСТАНЕЦЬ: Хто це? ХОР ПОВСТАНЦІВ: Хто це, Мар'яно?

»СВЯЩЕНИК« (злорадно):
О! Вона забула,
Що не у них сьогодні, а у нас!
Гей, командире!.. МАР'ЯНА: О, командире!..
Подавай наказ!..

МАР'ЯНА: Спиніться!
Хто ви?
Ви?.. — Ах, я згадала.
Це ми з Григорієм приховували вас.

»СВЯЩЕНИК«: Не ждїть!
Наказ! Наказ!

5.

(Вартовий посилає одного повстанця по Командира. Та щойно той повстанець вийшов на скелю, що над лісом, як Демон з'являється і повстанець падає мертвим без пострілу).

МАР'ЯНА: Це вас,
Це вас...

»СВЯЩЕНИК«: Наказ, наказ! 2. ПОВСТАНЕЦЬ: На смерть — наказ!

МАР'ЯНА: Так ось подяка за дім і хліб!
Не дарма так довго із дому
Не йшла я в здичавілий світ!

»СВЯЩЕНИК«: Покари!

ХОР (частина): Покари!

МАР'ЯНА: Та вийшла — й щаслива! Не страшно вмирати
Від кулі ворожої в чеснім бою,
Лиш страшно за долю свою!

»СВЯЩЕНИК«: Покари!
ХОР (частина): Покари! ГОЛОС ДЕМОНА (зі скелі): Покари!

МАР'ЯНА: Повстанці! Джузеппе! Повстанці за волю,
Що волю цінують дорожче життя!
Де ви забарились? Чи це тільки сниться?!

»СВЯЩЕНИК«: Покари! ГОЛОС ДЕМОНА: Забийте!

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Отямтесь! Забийте!

»СВЯЩЕНИК«: Покари! Забийте!

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Спиніться! Забийте!

»СВЯЩЕНИК« (викує): Покари зрадниці!

(»Священик« вихоплює з рук повстанця зброю і вбиває Мар'яну)

МАР'ЯНА: Наш дім! Григоріє!.. Мироне...
(Мар'яна мертва)

ТИША

2. ПОВСТАНЕЦЬ (до »Священика«):
Вчинив ти гріх...
»СВЯЩЕНИК«: Піду молитись ХОР: Гріх.
За вас усіх... Смертельний гріх.
»Священик« з поспіхом виходить.

6.

(Голоси: »Де командир?«, »Де післанець?« Важка тиша. І ось чути кро-
ки: вбігає Джузеппе і звільнені з в'язниці повстанці).

ДЖУЗЕППЕ: Мар'яно!..
Хто забив?

ПОВСТАНЦІ із в'язниці:
Запізно...

7.

(З'являється стурбований Командир)

КОМАНДИР: Хто стріляв?!.
Хто ви? (так до Джузеппе)

ПОВСТАНЦІ із в'язниці:
Він — з нами!
Він із Мар'яною звільнив
З в'язниці нас.

КОМАНДИР: Хто забив?!.

1. ПОВСТАНЕЦЬ: Для зрадниці у нас — один привіт!

ПОВСТАНЦІ із в'язниці:
О, божевільний світ!..

8.

На скелю виводить Демон Мирона і »Священника«. Демон зникає. Мирон дивиться вниз, на табір повстанців і з жахом пізнає свою сестру — вона мертва.

ПОВСТАНЕЦЬ із в'язниці:

Вона з Джузеппе нас урятувала.

ДЖУЗЕППЕ:

Я з вами йду.

Бо, беручи в неволю, —

Я сам невільник ставав...

Хто вбивця?

(В цей час на скелі »Священник« націлюється стріляти, і показує знаками робити те ж саме Миронові. Мирон не рухається, він переживає велику кризу).

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Вбив священник.

КОМАНДИР: Повстанці!

Це був червоний провокатор!

Де ваші?..

Командир не скінчив слова, бо на скелі Мирон вибив із рук »Священника« зброю з криком:

ТИ РАВ, ЩО ВІЛЬНИХ НЕНАВИДИШ —

Мирон зіштовхує »Священника« зі скелі, а сам збігає униз, до повстанців України і спиняється перед Командиром.

МИРОН:

Я — брат Мар'яни, імперський партизан!

Стріляйте!

(Потім він підбігає до Мар'яни, схиляється і застигає у страшній тузі).

ДЖУЗЕППЕ (під час сцени прощання Мирона з Мар'яною):

Прощай, прощай...

Твої останні

Слова нестиму я весь час.

Ти привела мене в повстання,

Але сама пішла від нас.

Прощай, прощай...

Земля в тривозі

Людей не вмів берегти.

По тій ітиму я дорозі,

Якою ти хотіла йти.

(Джузеппе підходить до Мирона і кладе йому теплу руку на плече. Мирон притомніє від цього дотику. підводиться).

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Не треба пострілів!

Він кається.

МИРОН:

Мар'яно, я смерти заслужив.

Але Імперія її ще більше заслужила,

Забравши все від мене!

Хто ж вийде в бій з родини нашої

Тепер?..

Я смерти заслужив — але хотів би жити.
З моєю смертю згине і родина.
Хто ж берегтиме те, що берегла сестра?

2. ПОВСТАНЕЦЬ: Нові бійці приходять для країни.

ДЕМОН (зі скелі):

КОМАНДИР: Нова людина в табір наш прийшла. Убийте!

ДЖУЗЕППЕ: Любіть.

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Любіте. Убийте!

КОМАНДИР: Любіте людину. Убийте!

Командир, побачивши, що Мирон кинув геть імперського пістоль, протяг йому пістоль повстанський. Мирон прийняв зброю — так і він став на повстанську дорогу своєї Вітчизни.

МИРОН (клянучися на новій зброї над Мар'яною):
Над сестрою клянусь —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

ДЖУЗЕППЕ: Над героєм клянусь —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

МИРОН: Усе життя своє пройти,
Тими дорогами іти,
Які до волі ведуть! —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

МИРОН: Родини честь берегти —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

ДЖУЗЕППЕ: До щастя класти мости —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

МИРОН: Усе життя своє пройти,
Тими дорогами іти,
Які до щастя ведуть! —

ХОР ПОВСТАНЦІВ: Клянємось!

Салют з рушниць. Тіло Мар'яни виносять Повстанці. Командир дає накази. 2. Повстанець підходить до Командира.

КОМАНДИР: Тут динаміт.
Зірвати той вокзал...

9.

Винесли тіло Мар'яни. 2. Повстанець з кількома іншими вийшов. На скелі появляється Демон.

ХОР ПОВСТАНЦІВ:

Як залізний, як прибій,

За кров, за рани —

Йдем у бій, ідем у бій,

Щоб жити без кайданів!

ДЕМОН (зі скелі викрикує між стрічками-павзами):

Стріляйте!

Я вас вестиму

У наступ,

А завтра — проти вас!

ПОВСТАНЕЦЬ: На бій, аж доки нарід мій

ХОР ПОВСТ.: Ізнову вільним стане!

КОМАНДИР: Від сьогодні наш загін
Несе ім'я Мар'яни.

ДЕМОН: Маршируйте!
Маршируйте!

Я господар

Цієї землі!

Всі дороги,

Всі дороги —

Зав'язав

В однім вузлі!

ХОР ПОВСТ.: Буде битись він,

Аж доки вільним стане.

СОЛЬО-ПОВС.: Наш нарід, наш рідний край!

ХОР ПОВСТ.: Вперед!

МИРОН: Прощай!..

Маршируйте,

Маршируйте!

ХОР ПОВСТ.: Вперед!

Я господар

Цієї землі!

Всі дороги,

Всі дороги —

Зав'язав

В однім вузлі!

СОЛЬО-ПОВС.: Наш нарід,

ХОР ПОВСТ.: Наш рідний край,

СОЛЬО-ПОВС.: Привіт, привіт!

Прощай! Прощай!

Усе, усе — прощай!

ДЖУЗЕППЕ: Прощай, прощай!

ХОР (переклик): Привіт, привіт!

(Хор заглушує цілковито Демона)

Вперед, вперед!

Грай, сурмо, грай,

Вітрам привіт!

Вперед! Вперед! Вперед!

Командир показує рукою на місто. Повітря стрясає велетенської сили вибух, — то повстанці підірвали щось у місті. Над містом — дим. Грозовиця. З останніми словами: »Вперед, вперед, вперед!«, — виходить на приготування до бою Повстанці, і тільки Демон маячить самотньо на скелі.

Повільно, неначе в жалобі, опускається ЗАСЛОНА.

КІНЕЦЬ ОПЕРИ

Париж — 1949, Мадрид — 1952.

— Всі права застережені —